

Reizigersgraffiti in de tempel van Dendur

Door: *Esther Monteiro Snepvangers – de Groot*

In 1960 begon Egypte met de bouw van de Hoge Aswandam. Hierdoor werd de jaarlijkse overstroming gereguleerd en kon er elektriciteit worden opgewekt. De bouw van de dam creëerde echter ook een groot stuwmeer dat vele monumenten bedreigde met overstroming. Om zoveel mogelijk van deze kostbare gebouwen te behouden startte UNESCO een spraakmakende reddingsactie waarbij vele tempels ontmanteld werden. Bekende tempels als die van Aboe Simbel en Philae werden buiten bereik van het water teruggeplaatst op een wijze die niet doet vermoeden dat ze niet op hun oorspronkelijke locatie staan.

De Tempel van Dendur in de Sackler-vleugel van het Metropolitan Museum of Art, New York.

Bron: <https://images.metmuseum.org/>

Als dank voor hun hulp aan de reddingsactie kregen West-Duitsland, Spanje, Nederland, de Verenigde Staten en Italië ieder een van de geredde bouwwerken. De Taffeh-tempel die te bewonderen is in de entreehal van het Rijksmuseum van Oudheden in Leiden is één van deze vijf geschonken tempels. De Verenigde Staten ontvingen de tempel van Dendur, nu te bezichtigen in het Metropolitan Museum of Art in New York. De tempel werd in 1963 ontmanteld en in 1965 aan het museum aangeboden. Op 21 augustus 1968 kwam de tempel aan in New York in 640 kratten die meer dan 800 ton wogen. Pas in 1978 werd het bouwwerk geïnstalleerd in de speciaal daarvoor gebouwde Sackler-vleugel van het museum.¹

In tegenstelling tot onze eigen tempel hebben we hier te maken met een gedecoreerde tempel in de stijl uit de Grieks-Romeinse periode. Naast deze Grieks-Romeinse tempeldecoratie springt een ander interessant detail in het oog als men het gebouw bekijkt. De muren staan namelijk vol met de namen van reizigers uit de 19^e eeuw. In dit artikel zullen we nader ingaan op de vraag wie enkele van deze mannen waren en wat ze in Egypte deden.

¹ C. Aldred, *The Temple of Dendur*, in: *The Metropolitan Museum of Art Bulletin*, no 36 (1978) p.67.

Geschiedenis van de tempel

Nadat keizer Augustus in 31 voor Christus de eigendommen van alle tempels in beslag nam en hun bestuur centraliseerde liet hij als een vorm van compensatie meerdere tempels bouwen gewijd aan lokale goden. De tempel van Dendur is een van deze tempels en is rond 10 na Christus voltooid. De tempelmuren tonen uiteraard de keizer en Egyptische goden, maar is tevens gewijd aan Pedesi en Pihor, lokale prinsen die om het leven kwamen. Het lichaam van Pedesi zou aangespoeld zijn bij Dendur en daar begraven zijn. Hij krijgt dan ook een prominentere rol op de tempelmuren dan zijn broer.²

De Tempel van Dendur in Egypte zoals getekend door Henry Salt. Bron: Wikimedia Commons.

De tempel stond oorspronkelijk 19 kilometer ten zuiden van Kalabsha op de westoever van de Nijl. Het hoofdcomplex was ongeveer 13,5 meter lang bij 7 meter breed en bestond uit een pronaos, een antichambre en een heiligdom. Ongeveer 10 meter voor het complex stond een pyloon, waarvan enkel de doorgang bewaard is gebleven. Voor de pyloon lag een terras dat uitkeek over de Nijl.³

De eerste graffito die op de tempelmuren is achtergelaten komt uit het jaar 10 na Christus en is in het demotisch geschreven. Het is een eed door ene Pakhom. In 577 na Christus werd de tweede graffito in de muren gekrast, ditmaal door de priester Abraham. In de graffito lezen we dat de tempel in gebruik is genomen als kerk.⁴ In de 13e eeuw na Christus wordt Nubië bekeerd tot de Islam en wordt de tempel verlaten. Op enkele Arabische graffiti na krijgt de tempel weinig aandacht totdat Europese en Amerikaanse toeristen in de 19e eeuw Nubië herontdekken.

² *The Temple of Dendur*, p.34.

³ A.M. Blackman, *Temples Immérgés de la Nubie. The temple of Dendûr*, IFAO (1911) p.1-2.

⁴ *Temples Immérgés*, p.36.

Graffiti uit de 19e eeuw

Al lang voor de 19e eeuw werd Egypte door toeristen bezocht. Nubië was echter voor lange tijd een nog niet verkend gebied. Technologische vooruitgang maakte het echter steeds makkelijker om zuidelijker gebied te bezoeken. De 19e-eeuwse reiziger had er weinig problemen mee zijn naam achter te laten op de Oudegyptische monumenten. Kijkend naar de tempel van Dendur is er dan ook bijna geen muur te vinden die onaangeraakt is gebleven. Hoewel het zeker niet is aan te raden deze praktijk na te doen vormt het een interessante bron over de verkenning en studie van Egypte door westerse reizigers.

Van enkele namen zullen we waarschijnlijk nooit weten om wie het gaat. Neem bijvoorbeeld de graffiti van ene Leonardo, achtergelaten in 1820; of de graffiti met enkel de initialen M.I. achtergelaten in 1883. Van een groot deel is gelukkig wel te achterhalen om wie het gaat. Hier zullen we vier van deze reizigers nader bekijken.

Luther Bradish

Luther Bradish. Bron: Wikimedia Commons

Luther Bradish (1783-1863) was een Amerikaan met een indrukwekkend politiek CV. Bradish vocht tegen de Britten in de Oorlog van 1812. Zeven jaar later kreeg hij van de Staatssecretaris John Quincy Adams (onder president James Monroe) de opdracht om een handelsverdrag te sluiten met het Ottomaanse Rijk. Van 1819 tot 1825 woonde Bradish in het Midden-Oosten om met de Ottomanen te onderhandelen over een verdrag. Dit bleek tevergeefs: in 1825 keerde hij zonder verdrag terug naar Amerika. Wel had hij zich verschillende nieuwe talen eigen gemaakt, verschillende landen en plaatsen bezocht (waaronder Dendur) en meerdere Egyptische artefacten naar Amerika verscheept. Pas in 1830 lukte het een andere onderhandelaar in opdracht van president Andrew Jackson een handelsverdrag te sluiten.

Ondanks dat Bradish er niet in was geslaagd zijn opdracht in het Midden-Oosten tot een goed einde te brengen, had hij een glansrijke carrière in New York. Van 1826 tot 1838 was hij lid van de New York State Assembly, tijdens zijn laatste termijn als voorzitter. Van 1838 tot 1842 was hij luitenant gouverneur van New York.

Graffito van Luther Bradish in de tempel van Dendur. Foto van de auteur.

Girolamo Segato

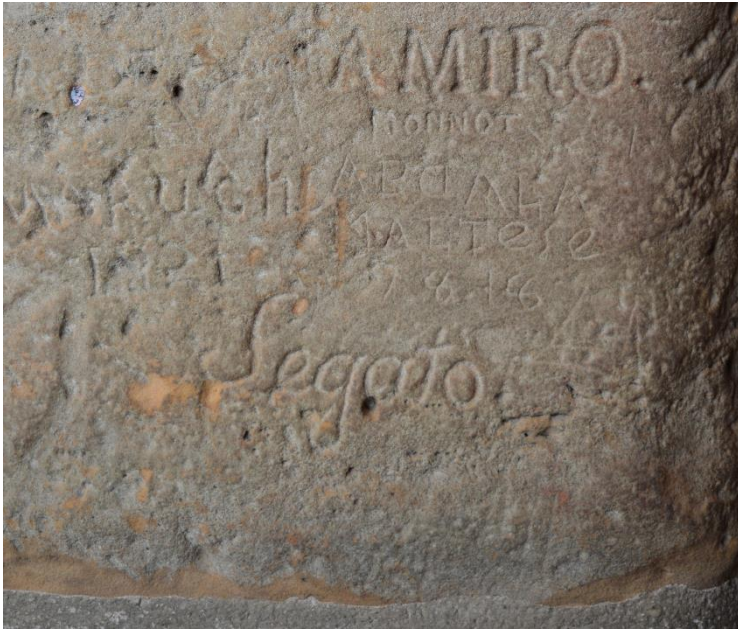
Girolamo Segato (1792-1836) was een Italiaanse wetenschapper die zich bezighield met het Oude Egypte en de anatomie van de mens. Deze twee interesses kwamen samen in zijn onderzoek naar mummificatie en de verschillende technieken die hierbij gebruikt werden. Vanaf 1818 nam hij meerdere keren deel aan expedities naar Egypte waarbij vooral mummies zijn aandacht kregen.

Girolamo Segato. Bron: Wikimedia Commons

In 1823 keerde Segato terug naar Florence waar hij zijn eigen mummificatietechniek ontwikkelde. Bij deze methode leek het lichaam te verstenen, waaraan hij de bijnaam 'de verstener' te danken heeft. Enkele van de door hem versteende lichaamsdelen zijn nog steeds te zien. Hij nam zijn methode echter met hem mee het graf in, en niemand precies hoe het in

zijn werk ging. Het graf van Girolamo is te bezichtigen in de Basilica van Santa Croce.

Graffito van Girolamo Segato in de tempel van Dendur. Foto van de auteur.

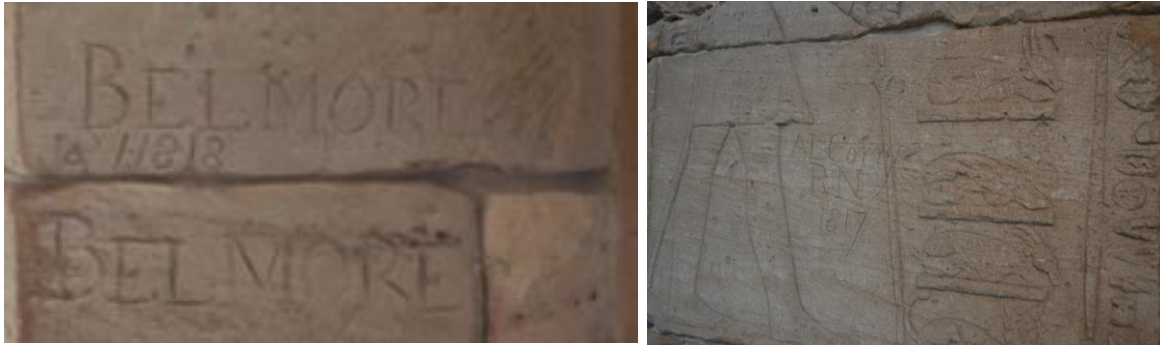
De 2^e Graaf van Belmore, Somerset Lowry-Corry

Somerset Lowry-Corry (1774-1841) was een edelman en politicus. Van 1798 tot 1801 was hij lid van de Irish House of Commons voor het graafschap Tyrone. Van 1801 tot 1802 was hij lid van de British House of Commons. In 1802 volgde hij zijn vader Armar Lowry-Corry op als de Graaf van Belmore. Hiermee erfde hij ook Castle Coole, dat nog steeds te bezichtigen is in Enniskillen, Noord-Ierland. Ondanks de schulden die hij ook van zijn vader erfde liet hij het immense gebouw renoveren.

Somerset Lowry-Corry. Bron: <http://www.ntprints.com>.

In 1812 kocht Lowry-Corry de USRC James Madison, een schip dat tijdens de oorlog met de Amerikanen was gekeerd door de Britten. Hij doopte het schip om tot *The Osprey* en nam zijn hele familie mee op een reis door de Oostelijke Middellandse Zee. Aan het schip waren onder andere zijn vrouw Juliana, zijn twee zoons, zijn hond Rosa, een dokter en een pastoor. Zijn halfbroer Armar Lowry-Corry was de kapitein van het schip.

Graffiti van Somerset Lowry-Corry, de 2^e Graaf van Belmore uit 1818 en zijn halfbroer Armar Lowry-Corry uit 1817 in de tempel van Dendur. Foto's van de auteur.

De familie bezocht onder andere Rome, Sicilië, Griekenland, Palestina en Egypte. Lowry-Corry's bezoek aan Egypte is zeker niet onopgemerkt gebleven. Hij verzamelde graag Egyptische artefacten en sponsorde verschillende opgravingen van Belzoni. Het door Belzoni gevonden graf KV 30 in het Dal der Koningen draagt daarom de bijnaam 'Het graf van Lord Belmore'. Tevens liet hij op menig monument zijn naam achter. We vinden zijn naam terug op de top van de piramide van Cheops, in het Ramesseum en in Medinet Haboe. De muren van de tempel van Dendur zijn zelfs twee keer door hem en zijn gezelschap onder handen genomen. De eerste keer in 1817 tijdens de heenreis, en de tweede keer in 1818 tijdens de terugreis. Naast zijn naam zien we op de muren de naam van zijn halfbroer Armar en die van twee van zijn bemanningsleden John Patterson en James Livingstone. Na de terugkeer van de familie in 1819 verkocht Lowry-Corry *The Osprey* aan de koning van Napels, Ferdinand I. Wat er daarna met het schip is gebeurd, is onbekend.

Bernardino Drovetti

Bernardino Drovetti (1776-1852) was een Italiaanse verzamelaar, politicus en diplomaat die de Franse nationaliteit had aangenomen. Hij begon zijn carrière als soldaat in de Grand Armée van Napoleon en maakte deel uit van de campagne in Egypte in 1798. Hier moeten zijn interesse voor het Oude Egypte, maar bovenal zijn scherpe oog voor de commerciële mogelijkheden in het land gevormd zijn.

Vanwege zijn benoeming tot de Franse consul-generaal in Egypte en zijn goede band met de Pasja Mohammed Ali was Drovetti in staat vele artefacten te verkrijgen die hij verkocht in Europa. Zijn artefacten maken een groot deel uit van verschillende musea in Europa waaronder het Louvre in Parijs en het Museo Egizio in Turijn. Drovetti had verschillende agenten die deze objecten voor hem verkregen. De verhalen over hem hebben vaak een

negatieve toon. Hij en zijn agenten zouden andere onderzoekers en verzamelaars zoals Belzoni, Salt en Champollion flink dwars hebben gezeten en hardhandig hebben behandeld.

Bernardino Drovetti. Bron: Wikimedia Commons.

Graffito van Bernardino Drovetti in de tempel van Dendur. Foto van de auteur.